

**ŽIVOTNA PRIČA
SRPSKOG PATRIOTE
DRAGOSLAVA M. MARKOVIĆA - MARKA**

**BIO SAM ČETNIK,
KOMUNISTIČKI UDARNIK
I
VOJNIK OZNE**



UVOD

SUDBINA PORODICE MILENKA MARKOVIĆA

Milenko Marković rođen je 29. oktobra 1897. godine u Čačku, od oca Ivana i majke Jele Marković (rođene Darijević). Službovao je kao zvaničnik Sreskog načelstva u Čačku, Sarajevu, Varešu, Brčkom i Loznici.

Milenko je živio sa porodicom u Čačku do 1930. godine. Onda je prešao u Sarajevo, pa zatim u Vareš, pa u Brčko i konačno u Loznicu.

Oženio sa Radosijom (rođenom Ilić) iz Čačka, sa kojom je imao sinove Dragoslava, Negoslava, Miroslava i Borislava.

Radosija je posle teške bolesti umrla u Brčkom 1935. godine.

Milenko se 1937. godine ženi sa brčanskom devojkom, Pavlović Jovankom i prelazi sa familijom u Jovankinu kuću, koja je u neposrednoj blizini srpske porte. Danas je to ulica Miška Jovanovića.

U drugom braku rađa se peti Milenkov sin (1938.) kome kum, brčanski trgovac Vuković Đorđe, daje svoje ime.

POČETAK RATA U JUGOSLAVIJI

Veoma mlad Milenko se priključio četničkom pokretu Koste Pećanca s kojim je bio bliski saradnik između dva svetska rata.

Velika konspirativnost četničke organizacije u Bosni, kao i Milenkova smrt, lišili su nas mogućnosti da od njega saznamo više detalja o akcijama koje su imali četnici do početka Drugog svetskog rata. Znamo sledeće:

Po objavi rata Milenko je kao rezervni kapetan mobilisan u Brčkom zajedno sa svojim prijateljem Hrvatom, Ivicom Papom, šefom poreske uprave u Brčkom. Odlazak u rat proslavili su sa prijateljima u Jovankinoj kući.

Samo nekoliko dana nakon što su otišli, stigao je u Jovankinu kuću neki vojnik i saopštio joj tužnu vest da je Milenko poginuo.

Jovanka je po srpskom običaju, odmah stavila na glavu crnu maramu, a ostaloj deci zašila je crni flor.

Nakon dvadesetak dana došao je u kuću drugi čovek tražeći od Jovanke muštuluk kako bi joj rekao radosnu vest. On je saopštio da Milenko upravo stiže kući preko Save.

Mali Dragoslav je odmah otrčao u susret ocu i zajedno sa njim došao natrag u kuću.

Kako je bio potpuno iscrpljen Milenko je odmah skinuo uniformu i legao na krevet. Jedino što je rekao ukućanima je da je njegova jedinica bila raspoređena na odbrani granice prema Mađarskoj. Tu su se jednoga dana pojavila tri nemačka tenka sa belom zastavom. Iz jednog tenka je izašao nemački oficir u nameri da pregovara o predaji Milenkove jedinice. Međutim, komandir Milenkove jedinice izvadio je pištolj i ubio nemačkog oficira. Tri tenka su istog trenutka otišla, da bi se posle izvesnog vremena pojavile jedinice Nemaca i Madjara i zarobile celu Milenkovu jedinicu.

Odvojili su na jednu stranu vojnike, a na drugu oficire. Oficire su postrojili i streljali, a vojnike odveli u nepoznatom pravcu. Milenko je bio medju oficirima.

Lekar, koji je izvršio pregled streljanih oficira, ustanovio je da je Milenko još živ. I ne samo to. Pošto je i sam bio iz Brčkog odmah ga je i prepoznao.

Izvestio je Nemce o tome i na njegovu molbu dobio saglasnost da Milenka uputi u bolnicu. Ispostavilo se da je prilikom streljanja metak pogodio Milenka u metalnu brnjicu opasača, probio je i zatim ušao u stomak. U bolnici u Novom Sadu Milenku je izvađen metak i odstranjena povredena trbušna maramica.

Istoga dana kada se Milenko vratio kući došao je u Jovankinu kuću i izvesni Ivica Pap. On se vratio iz rata desetak dana pre Milenka i odmah je bio postavljen za šefa «Ustaškog stana » u Brčkom. Pošto je saslušao Milenkovu priču, rekao je da Milenko mora hitno da napusti Brčko pošto je na listi za streljanje. Dao mu je rok od tri dana. Uzeo je na sebe obavezu da obezbedi « Objavu » za prelaz preko Save kao i potrebna dokumenta za prelaz u Beograd. Na Milenkovo pitanje šta će da radi sa porodicom, Ivica je odgovorio da to prepusti njemu i da će on svima obezbediti odlazak čim im Milenko obezbedi smeštaj u Srbiji.

BEKSTVO IZ BRČKOG

Bez mnogo mogućnosti za odlaganje Milenko se složio s predlogom Ivica Papa. Železnički most preko Save je bio oštećen tako da voz nije mogao dolaziti do stanice u Brčkom, već samo do stanice u malom mestu Gunja sa druge strane Save. Zajedno sa Milenkom pošla je i Jovanka da ga isprati.

Na stanici u Gunji Milenka je zaustavio ustaša Martinović Martin, prvi komšija, i tražio mu dokumenta na uvid. Ivica Pap, znajući da može doći do kontrole na stanici, i sam je došao na stanicu da ga isprati.

Čim je video da Milenko stoji sa ustašom Martinovićem, prišao je i potvrdio da Milenko ima sva uredna dokumenta i da može da ide u bolnicu u Vinkovce.

Tako je Milenko srećno otputovao iz Brčkog početkom maja meseca 1941. godine. Stigao je najpre u Beograd, potom otišao u Užice.

Tačno trećeg dana po Milenkovom odlasku, u Jovankinu kuću u Brčkom došle su ustaše da vode Milenka. Kada su čuli da je Milenko otputovao u bolnicu bili su toliko ljuti da su počeli da seku ikone koje su stajale na zidu kao i krevetske dušeke!?! Naterali su Jovankinog teču da Milenkovu oficirsku uniformu sa

probušenim opasačem od neuspelog streljanja ponese u ustašku komandu. Sve ukućane su postrojili u avliji i dugo im pretili kako će sve da ih pošalju u logor.

Nakon mesec dana, početkom juna meseca 1941. godine, sa potrebnim papirima koje je obezbedio Ivica Pap, Jovanka je sa petoro dece napustila Brčko i doputovala u Užice. Tu je Milenko već obezbedio privremeni smeštaj za porodicu u zgradi Hipotekarne banke.

Milenko se odmah po dolasku zaposlio u sreskom načelstvu kojim su praktično vladali četnici Koste Pećanca, koji je bio u zvanični komandant četnika u ilegali. Bili su ovlašćeni za gerilsku borbu.

Jednoga dana komunisti su krenuli i pretres stanova po Užicu tražeći sakriveno oružje. Tamo gde bi ga našli, oduzimali bi ga a vlasnike odvodili u šumu (!?)

Jednoga dana dok je u stanu bio samo Dragoslav, došli su komunisti i zakucali na vrata. Bilo ih je trojica. Dragoslav je, znajući da Milenko ima karabin u sobi, na brzinu otvorio prozor, karabin stavio na spoljnu stranu prozora i zatvorio ga. Komunisti su pregledali stan i ništa nisu našli. Čim je saznao za pretrese Milenko je odmah došao kući. Dragoslav mu je objasnio kako je sakrio karabin, a Milenko ga je za to pohvalio i poljubio rekavši da je on njegov najbolji sin.

POSLEDNJA STANICA LOZNICA

Posle kratkog zadržavanja u Užicu, familija Marković je prešla u Čačak, zatim u Šabac i na kraju došla u Loznicu, sredinom jula meseca 1941. godine.

Po dolasku u Loznicu smestili su se u privatnu kuću Jovana i Ruže Popović u Staroj varoši, a posle kraćeg vremena preselili se u Tofilovu zgradu, preko puta. Ovo je bila najveća i najlepša kuća u Staroj varoši, a možda i u celoj Loznici. Ranije je

tu bila smeštena i žandarmerija koja je podrumske prostorije koristila i kao zatvor. Kuća je bila vlasništvo nekog Tofila.

Milenko je dobio mesto u Sreskom načelstvu Loznice.

Dolaskom u Loznicu Milenko je već bio oporavljen od operacije, ali se isključio iz četničkog pokreta zbog lošeg opšteg zdravstvenog stanja, kao i zbog već izraženog razdora među četnicima Koste Pećanca i novoformirane četničke organizacije čije rukovodstvo je tada povereno Draži Mihajloviću.

Avgusta 1941. Milenkov dobar prijatelj iz Brčkog, izvesni Rus po imenu Anatolij, ukrcao je najpotrebnije stvari iz kuće u Brčkom u voz i krenuo u Loznicu. Međutim, na putu između Šapca i Loznice voz je miniran i pri tom su sve stvari propale, a Anatolij je poginuo.

U Jovankinu kuću u Brčkom familija Marković se nikada više nije vratila.

Odmah po dolasku u Loznicu Milenko je uputio najstarijeg sina Dragoslava da služi kod lozničkog trgovca Despotovića, a Negoslava kod abadžije Živana.

I Dragoslav i Negoslav su radili veoma kratko. Dragoslav je isčezao već avgusta meseca 1941. u nepoznatom pravcu, a Negoslav je zbog nesporazuma sa gazdom prešao da radi u rudnik antimona Zajača, na pralištu rude. Preko svojih prijatelja Milenko je smestio Miroslava i Borislava u dečiji dom u Banji Koviljači.

Zbog sve lošijeg zdravlja Milenko je predosećao da neće dugo ostati u životu, te je prikupio sva potrebna dokumenta za penziju koju je ostvario 16. maja 1944. godine.

Nakon trinaest dana od dana penzionisanja, u noći 29. maja 1944. godine, Milenko je umro. Za vreme sahrane na Ticarskom groblju u Loznici, Nemci su vršili napad iz Bosne, tako da je sahrana na brzinu završena.

Neposredno pred Milenkovu smrt u proleće 1944. godine pojavila se informacija da je Dragoslav poginuo u partizanima, negde na planini Majevidici u Bosni. Nikakvih zvaničnih dokumenata o tome nije bilo.

Negoslav je po oslobodenju Loznice 24. septembra 1944. godine otišao iz Loznice sa partizanskim jedinicama koje su oslobodile Loznicu.

Miroslav i Borislav su iz dečijeg doma u Banji Koviljači prešli u dom u Mataruškoj banji, a odatle se gubi trag Borislavu.

Miroslav odlazi na izučavanje vulkanizerskog zanata i po završetku se upisuje u vojnu akademiju.

Jovanka nastavlja da živi u Loznici sa najmlađim Đorđem. Jovankin brat od tetke, Boško Lazić, pripremao je Jovankin i Đorđev povratak u Brčko. Međutim, sudbina je opredelila drugačije.

Jovankine lozničke komšinice, a naročito tetka Radojka Milovanović, upoznale su je sa Miodragom Komarčevićem, aviomehaničarem iz susednog sela Voćnjaka, koji se vratio iz četvorogodišnjeg zarobljeništva u Austriji i radio kao mehaničar u rudniku antimona Zajača. Miodragu su četnici ubili ženu, Mađaricu, u prisustvu sina Nebojše koji je do Miodragovog povratka iz zarobljeništva živeo u selu Voćnjak kod njegovog brata Žarka, njegove supruge Dese i babe Dide, Miodragove majke.

Kratki pregovori o zajedničkom životu su se brzo okončali uz veliko protivljenje 11-o godišnjeg Đorđa. Tako je zaključen brak u kome je Đorđe dobio očuha, a Nebojša maćehu.

Time je povratak u Brčko otpao. U tom braku rodio se 1951. godine Strahinja, tako da je Đorđe dobio novoga brata po majci, a Nebojša brata po ocu. Dragoslav, Negoslav, Miroslav i Borislav brata - po ničemu!!!

Životni putevi Dragoslava, Negoslava, Miroslava, Đorđa, Nebojše i Strahinje su poznati. Životni put Borislava je nepoznat kao i saznanje da li je živ ili ne.

Još postoji nada da je i on živ.

Bez svake sumnje, životni put Dragoslava Markovića toliko je karakterističan, težak, apsurdan, da je morao ostati zapisan na znanje i sećanje srpskom pokolenju.

DRAGOSLAV M. MARKOVIĆ

Dragoslav Marković je rođen 1927. godine u Čačku. U Brčkom je učio dva razreda gimnazije i trgovačku školu. Paralelno sa učenjem služio je kod brčanskog trgovca Kuzmanović Stefanije, inače Milenkove prijateljice koja nije imala dece ni supruga. Imala je nameru da Dragoslavu kasnije ostavi tu radnju pošto završi trgovačku školu u koju ga je ona upisala.

Učenje u Brčkom je prekinuto prelaskom cele familije u Srbiju i nastanjivanjem u Loznici. Kao najstarijeg sina Milenko ga je dao da služi kod lozničkog gazde- trgovca Despotovića. Ali, nakon mesec dana rada, Dragoslav je iščezao iz Loznice u nepoznatom pravcu da bi krajem 1944. godine iz nepoznatih izvora došla informacija da je on poginuo kao partizan na planini Majeвица u Bosni.

Pedeset četiri godine kasnije Dragoslav se pojavio iz «mrtvih» kao živ i zdrav i ispričao svom polubratu Djordju o svom trnovitom putu kojeg je malo ko prošao, a ostao živ.

Tu priču, međjutim neće čuti njegov brat Miroslav pukovnik bezbednosti Jugoslovenske vojske, brat Borislav o kome se i danas ništa ne zna, otac Milenko i maćeha Jovanka, koji su umrli pre Dragoslavljevog «vaskrsenija».

DRAGOSLAV M. MARKOVIĆ :

PRVI DEO

MOJ ŽIVOT SA ČETNICIMA

« Najradije se ne bi vraćao u to vreme koje sam zbog sopstvene bezbednosti prisilno izbrisao iz glave, u kome ničega lepog nije bilo da bi bilo vredno sećanja. Nisam siguran ni da se ta priča treba pričati danas kada smo još uvek podeljeni na loše i dobre, na one koji su mogli pisati istoriju pobednika i one koji nisu imali šansu da pišu istoriju mučenika (!)

Mojom pričom neće biti zadovoljni ni četnici, ni komunisti. Ali hoće istina.

Pošto me Đorđe, najmlađi brat, već dugo opseđa da je ispričam, pokušaću da uklonim postavljenu barijeru na to vreme i ostavim trag moje pustolovine kroz koju sam prošao. Ta pustolovina je zapravo sav moj život.

Posle našeg ponovnog susreta, Djordje mi je postavio teško pitanje: `Zašto nas, Dragoslave nisi ranije tražio?`

Dakle, nisam vas ražio jer sam zbog sopstvenog opstanka morao zaboraviti ko sam, a nisam hteo svojom pojavom da ugrozim ni vašu budućnost. Ispostavilo se da sam bio u pravu! Miroslav je završio vojnu akademiju i postao viši oficir vojne bezbednosti. Negoslav je kao napredni omladinac Titove Jugoslavije postao član Sveza komunista, kao i ti Đorđe. Šta bi za vas značilo da sam se ja pojavio među vama sa ovakvom mojom prošlošću?! Perspektiva vašeg napredovanja bi propala, a sa njome i

moja perspektiva održanja golog života. Zato sam se odlučio da nikoga ne tražim, do nekih boljih i sigurnijih vremena.

Na žalost, čekanje te prilike nije mi dalo šansu da vidim žive brata Miroslava, brata Borislava, oca Milenka i drugu majku Jovanku i njenog drugog muža Miodraga.

Ipak, srce mi je bilo ispunjeno kada sam našao brata Negoslava i negovu familiju (suprugu Nadu, ćerku Mirjanu, njenog supruga Zorana i unuka), tebe Đorđe i tvoju familiju (suprugu Mariju, ćerke Natašu i Jelenu, sina Nenada, zetove Bojana i Dragana i unuke Nikolu, Borisa i Marka i unuku Sanju), tvog brata po majci Strahinju i njegovu familiju (suprugu Bobu, ćerku Ivanu i sina Miodraga), Miroslavljeve ćerke (Vericu i Kseniju). Čujem da je Verica udata za sinovca Stipe Mesića. Miroslavljevu prvu i drugu suprugu nisam uspeo videti.

Sada više nisam sam.

PUT BEZ POVRATKA

Odmah po dolasku u Loznicu Milenko me je dao da služim u kući poznatog lozničkog trgovca Despotovića. Bilo je tamo još sluga, a moja obaveza bila je da pomažem gazdarici i da svakog jutra donesem mleko iz Lozničkog polja. U kući Despotovića sam i spavao. Ostale sluge nisu me baš primile dobro. Stalno su nešto od mene krili.

Jedne noći probude me i naredi da operem jednu veliku lokvu krvi sa patosa gde je bio ubijen neki čovek. Teško sam prihvatio da to uradim, ali sam ipak uradio. Sutradan doneo sam odluku da više ne dolazim u kuću Despotovića. Bojao sam se da dođem kući i saopštim svoju odluku.

Motao sam se oko kuće, skrivajući se na rečici Štiri u neposrednoj blizini kuće. Nakon tri dana skrivanja video sam se sa bratom Negoslavom na česmi Gušavac, odakle smo uzimali vodu za piće, i rekao mu da neću više raditi kod Despotovića i da sam rešio da se vratim u Brčko.

Istina je da sam se dosta plašio oca Milenka kao i sva ostala deca zbog donete odluke da napustim rad kod Despotovića bez njegovog znanja i saglasnosti. Mada danas verujem da me Milenko ne bi zbog toga grdio kada bih mu rekao šta su od mene tražili da radim. Razmišljao sam da se vratim kući i sve mu ispričam o Despotovićima, ali ipak je pobedila želja da se vratim u Brčko i nastavim započetu školu.

Sa tom odlukom u glavi krenuo sam u Lozničko polje u kuću domaćina od koga sam svaki dan donosio mleko za Despotoviće i sa čijom decom sam se dobro družio i veoma često igrao.

Rekao sam mu da više ne radim kod Despotovića i da sam bez očevog znanja rešio da se vratim u Brčko i nastavim školovanje. Nije se složio sa mojom idejom i tražio je od mene da se ipak vratim kući. Kada je video da sam rešio po svaku cenu da idem u Brčko, on mi je pokazao mesto na Drini i sa mnom pregazio reku uputivši me u pravcu Brčkog. Zamolio sam ga da o mojoj odluci ne kaže ništa Milenku mada sam bio uveren da će mu on kazati čim ga bude video.

Pozdravili smo se i ja sam krenuo da pešačim po nepoznatim predelima. Morao sam voditi računa da zaobilazim muslimanska sela. Ubrzo sam počeo osećati glad. Nailazio sam na čobane koji su mi često davali da jedem.

Posle desetak dana pešačenja, umoran i izgladneo, zaspao sam pored stoga sena u jednom selu čijeg imena se

ne sećam. Probudila su me deca i posle kraćeg upoznavanja predložila mi da krenem sa njima njihovoj kući.

Kada sam došao njihovoj kući domaćica me je lepo primila i rekla da skinem sa sebe svu odeću. Već je bio pripremljen veliki lonac sa vrućom vodom u koji sam ubacio svu odeću sa sebe. Onda su me odveli u jedan vajat gde je pripremljena topla voda sa kojom su me okupali kao malo dete. Dali su mi čisti veš i odela njihove dece. Rekli su mi da mogu ostati kod njih. Ispričao sam im ko sam i da imam nameru da idem u Brčko kako bi tamo nastavio školu.

SUSRET SA JEZDIMIROM DANGIĆEM

Posle nekoliko dana boravka u njihovoj kući, gde sam sa ostalom decom izvodio stoku na pašu, jednoga dana domaćica me je pozvala i saopštila da su u njihovoj kući ljudi koji bi hteli da sa mnom razgovaraju.

Kada sam ušao u sobu gde su sedeli ti ljudi, video sam da su naoružani i obučeni u seljačka odela. Neki su imali na sebi i delove uniforme. Jedan od njih, omanji i punačak, rekavši da se zove Jezdimir Dangić, upitao me je kako se zovem i čiji sam. Kada sam mu rekao on mi je zatražio da ponovim ime moga oca i kažem gde je on radio. Kada sam mu odgovorio on mi je rekao da on vrlo dobro zna moga oca, koji je jako mlad kao i on, učestvovao u mnogim akcijama u toku Prvog svetskog rata i da ga zna kao bliskog saradnika Koste Pećanca, predvodnika četničkog pokreta u Prvom svetskom ratu i između dva svetska rata.

Pitao me je zatim kuda sam pošao. Kada sam mu rekao da želim da idem u Brčko da nastavim školu on mi je rekao da sam ja izabrao pogrešan pravac jer sam umesto u pravcu Brčkog krenuo u pravcu Bratunca. Predložio mi je da

krenem sa njim rekavši mi da će on pokušati da nađe moga oca. Rekao mi je i da se ništa ne plašim i da će me oni čuvati. Prihvatio sam njegov predlog i pošao sa njima.

Kada smo došli u Bratunac odveo me je svojoj kući i tu ostavio, a on je otišao u Vlasenicu gde je bio njegov četnički štab.

KURIR U ŠTABU JEZDIMIRA DANGIĆA

Čim sam došao kod Dangića rekao mi da ću ja biti u njegovom štabu, da će me obučiti rukovanju oružjem i osposobiti za izvršenje kurirskih dužnosti. Posebno mi je napomenuo da su vremena veoma teška, da ne znamo šta nas sve čeka i da se vrlo lako može izgubiti glava.

Bio sam ponosan kada sam čuo pohvale o mom ocu, koga sam i sam uvažavao zbog njegovih aktivnosti u četničkom pokretu u koji sam sada i sam bio uključen. Ideja o odlasku u Brčko je kod mene splasnula.

Posle mesec dana boravka u kući Dangića došla su tri čoveka i odvela me u Vlasenicu.

Veoma brzo sam tamo naučio da rukujem bombama, pucam iz karabina i šmajsera. Kako smo se stalno premeštali sa štabom iz mesta do mesta mene su ljudi stalno podučavali rukovanju oružjem.

Jednoga dana Dangić mi kaže da ću dobiti jedan kurirski zadatak kako bi videli koliko sam sposoban i ako ga izvršim sa uspehom ostaću sa njima. Zadatak mi je bio da odem u štab četničkog vojvode Babić Aćima i da mu prenesem Dangićeve poruke, koliko se sećam u vezi priprema za napad na Sokolac. Rekao mi je da budem obazriv i dobro pamtim i markiram kuda sam prošao da bih znao kuda da se vratim.

Dali su mi dve bombe koje sam ja zadenuo za pojas. Zatim je Dangić pozvao jednog seljaka i rekao mu da me mora otpratiti do prve javke, jatačke kuće, gde ću prenoćiti i posle nastaviti put sam.

Krenuo sam sa tim seljakom i došao do kuće prve javke. Tu su mi dali da jedem i spavam, a sutradan sam krenuo dalje po instrukcijama koje sam tu dobio. Određeni deo puta prešao sam zajedno sa tim seljakom koji mi je detaljno markirao daljnji put, a on se onda vratio. Rekao mi je još da otvorim četvore oči i da nikako nigde ne spavam. Ako se baš umorim onda obavezno da uđem u paprat i da se dobro maskiram kako me ne bi zatekli na spavanju. Upozorio me i da posle buđenja prvo osmotrim okolinu, pa tek onda da krenem dalje. Sve savete koje sam dobijao upijao sam u sebe kao sunder vodu.

Do štaba Vojvode Babića bilo je oko 50 kilometara pešačenja po šumama.

Kada sam došao u štab Vojvode Babića, prvo su me pitali kako sam došao i preko kojih ljudi. Kada su se uverili da dolazim sa porukom Dangića pustili su me kod Babića, kome sam preneo poruku. Ujutro sam krenuo nazad i opet preko jataka, koje sam već znao, vratio se u Vlasenicu.

Čim sam došao natrag u štab ispričao sam Dangiću kako sam obavio zadatak, na šta me je on pohvalio i rekao da ću ja da budem pravi kurir i dobar vojnik, kao što je bio i Milenko. Rekao je samo da bog sačuva moju glavu jer niko ne zna kroz šta ćemo proći u ovome ratu.

Prvi kurirski zadatak obavio sam uspešno. Redali su se novi zadaci.

Išao sam često kod komandanta na Trebavi, popa Save Božića i komandanta Majevičkih brigada Steve Damjanovića-Leke. Bila je potreba da se stalno prenose neke poruke po mnogim rasejanim grupama četnika u

istočnoj Bosni. Nosio sam poruke i u Srbiju. Prelazio sam po stotinu kilometara da bih prenosio poruke.

Radeći kao kurir u štabu Dangića upoznao sam dosta ljudi. Tu sam po prvi put video i predstavnike komunista koji su dolazili na sastanke sa Dangićem. Dolazili su Tempo, Čolaković, Vajner, Mijatović i drugi.

Dangić me je voleo, čak mi je čitao i svoje pesme i govorio kako i ja treba da pišem pesme. Doživeo sam Dangića kao čoveka veoma dobrog. Imao je neke simpatije prema komunistima, jer je i sam bio naklonjen socijalistima. Bio je član organizacije “Mlada Bosna” i kao takav bio na robiji u austrougarskim zatvorima nekoliko godina. Bio je fakultetski obrazovan i u žandarmeriji stare Jugoslavije dogurao do čina majora. Sa svojim žandarmima obezbeđivao je odlazak Kralja iz Jugoslavije. Na poziv Kralja da i on uđe u avion odgovorio je Kralju da on kao srpski vojnik neće napustiti zemlju u nevolji.

Dangić je sa komunistima često dogovarao zajedničke akcije u borbi sa neprijateljem. Kasnije sam ga često viđao besnog na komuniste koji se nisu držali zajedničkih dogovora i često napuštali dogovorene položaje i ostavljali nebranjene prostore. Osećalo se da zadatak komunista nije primarna odbrana srpskog naroda u Bosni, koji je stvaranjem Nezavisne Države Hrvatske na tom prostoru bio izložen neviđenim zverstvima ustaša, već da imaju neke druge ciljeve (!?) Videli smo da su često bili u dobrim odnosima sa ustašama i Muslimanima kao i Nemcima i Italijanima od kojih su i naoružanje dobijali. Veoma nam je brzo postalo jasno da imamo i njih za neprijatelja. Često su vrbovali četnike da se priključe njima. Uspeli su da zavrбуju četnickog komandanta Peru Đukanovića koji je sa svojim vojnicima prišao komunistima.

Dok sam bio kurir u štabu Dangića nisam učestvovao u borbama.

U proleće 1942. godine Nemci su uhapsili Dangića i poslali ga u logor u Nemačkoj. Saznali smo kasnije da je on pobjegao iz logora i priključio se Crvenoj armiji, koja ga je kasnije isporučila komunistima. Osuđen je kao «ratni zločinac» i streljan. U zaštitu Dangića nije se oglasio ni komunist Rodoljub Čolaković, kome je Dangić spasao život . Bilo bi pošteno da se taj čovek danas rehabilituje zbog nepravedne i izmišljene optužbe. Bio je istinski zaštitnik srpskog naroda i sve što je preduzimao bilo je usmereno na zaštitu nezaštićenog naroda pred ustaškim zločinima kao i očuvanje srpske teritorije u istočnoj Bosni koja je nepravedno pripojena Hrvatima. Napustio je gospodstvenu dužnost komandira žandarmerije i došao u Bosnu da organizuje četnicke grupe seljaka za odbranu od zuluma ustaškog i muslimanskog.

KURIR RADIVOJA KEROVIĆA I STEVE DAMJANOVIĆA-LEKE

Posle hapšenja Dangića komandu nad četničkim jedinicama u Bosni preuzeo je kapetan Boško Todorović, a ja sam prešao u Majevičku brigadu kod vojvode Radivoja Kerovića, gde sam pri njegovom štabu i dalje obavljao kurirske poslove. Komandant svih četnika Majevičkog korpusa bio je Stevo Damjanović-Leko.

Odlaskom Dangića došlo je do dezorganizacije četničkih jedinica istočne Bosne koje su dejstvovale svaka za sebe, bez velike međusobne koordinacije.

Od 1942. do kraja 1944. godine proveo sam u Majevičkoj brigadi gde sam i dalje obavljao kurirske

dužnosti, ali sam učestvovao i u borbama. Često sam odlazio u štab Leke Damjanovića da bi na njegov zahtev 1944. godine prešao u njegov štab.

SRPSKI NAROD - NAJJAČE ORUŽJE ČETNIČKOG POKRETA

Srpski narod u istočnoj Bosni bio je naš najjači oslonac u borbi protiv svih neprijatelja. Znao je srpski narod da smo po šumama isključivo u cilju njihove odbrane te je zato svaka srpska kuća bila i naša kuća u kojoj smo dobijali sve potrebne informacije, hranu, zaklon i konačište. Imali smo zaštitu i podršku i mnogih muslimanskih kuća koje nikada nismo napadali, već naprotiv, branili ih.

Sećam se jedne takve begovske kuće u Živinicama gde sam slobodno naoružan dolazio. Prelepa begova ćerka se u mene zaljubila i nije ta osećanja krila od oca. Uvek su me rado primali u kuću i davali korisne informacije. Nažalost, nikada nisam smeo da se zadržavam na jednom mestu dugo zbog mogućih iznenađenja.

U srpskim kućama i njihovoj okolini izgrađeno je na hiljade zemunica u kojima smo po potrebi boravili. Dovoljno je bilo da se pri dolasku u neko selo javimo prvoj kući da bi zatim svi drugi znali da smo mi u selu ili pokraj njega.

Često se dešavalo da boraveći u zemunici čujemo komuniste koji su dolazili u te kuće i bahato zahtevali da im se daju hrana i piće.

Veliki broj naših Srba je stradao zbog nas, ali se naš narod nije pokolebao da i dalje pruža pomoć. Rizikovali su seljaci često sopstveni život i život ukućana. Uvek smo imali dobre informacije o kretanju svih naših neprijatelja. Devojke

su nas određenim pesmama opominjale na opasnost, dimni signali su nam govorili o prisustvu neprijatelja, a ispaljeni meci brojno stanje neprijatelja.

Posle sloma četnickog pokreta na Zelengori i uspostavljanja komunističke države imali smo samo jednog neprijatelja –

Oznu i miliciju. Njihov jedini zadatak je bio da nas unište do poslednjeg.

Odolevali smo dugo, ali svakim danom bilo nam je sve teže i bivalo nas je sve manje. Ali, i tada smo imali veliku podršku naroda.

U vreme zime povlačili smo se po vrhovima planina gde smo bili bezbedni pošto potere nisu smele tamo dolaziti. Seljaci su znali da smo mi tamo i uvek bi donosili hranu kada pođu u seču drva. U svojim planinskim kolibama ostavljali su nam osnovne namirnice tako da smo mogli sami spremati jelo. Sa nastankom proleća potere za nama bile su sve češće.

Udbaši su se služili svim sredstvima kako bi nas uništili. Trovali su nam izvore vode i hranu koju bi nam seljaci ostavljali. Dolazili bi u poteru sa kamionima, a onda bi izuvali cipele kako ih ne bi čuli da se približavaju. Ali, retko im je polazilo za rukom da nas iznenade.

Uvek smo dobijali informacije i uspevali da izmaknemo poteri. Dok se oni približavaju planini, mi se već prebacujemo na drugu planinu. Nekad smo prelazili i u Srbiju da bi im zavarali tragove.

Pušenje noću bilo je vrlo opasno. Koliko puta sam video kako iz snajpera bude pogođen četnik dok puši ili pripaljuje cigaretu. Mnogima su poturali žene koje su ih zatim odavale. Bilo je slučajeva da ubede četničke žene da nagovore muževe da se predaju, a kada se oni predaju udbaši ih likvidiraju.

Dosta je četnika svoju nepažnju platilo glavom.

Kako je vreme odmicalo nama je bilo sve teže. U sela su se počeli vraćati mladići koji su se priključili komunistima. Od njih su dobili naoružanje i činove tako da smo morali izbegavati njihove kuće. Često su nas njihovi roditelji, koji su nas oduvek pomagali, sada molili da im ne napadamo decu koja su sada na strani komunista.

Bilo nam je jasno da više ne možemo očekivati pomoć našeg naroda koji je rizikovao svoje živote. Sa takvim srpskim narodom i Kraljem koji bi bio sa nama u zemlji komunisti nikada ne bi mogli pobediti. Ali...

KRALJEVA IZDAJA ČETNIKA

Kao grom iz vedra neba smo doživeli i Kraljev dekret od 12.septembra 1944. godine kojim je naredio Draži Mihajloviću da se sa svim jedinicama stavi pod komandu komunista. Bilo je oficira, koji su izvršili samoubistvo čuvši za Dekret. Kakvog je imalo smisla staviti se pod komandu komunista, već dokazanih neprijatelja četničkog pokreta? Trebalo je znači staviti glavu na panj (!?)

O tom se Kraljevom dekretu nije mnogo ni govorilo u javnosti. Draža je to javno saopštio četnicima po dolasku u istočnu Bosnu krajem 1944. godine, priznavši da nas je kralj izdao. I stvarno nas je izdao i to nekoliko puta. Prvi put kada je sa vladom i zlatom pobjegao iz zemlje. Drugi put kada se ženio u inostranstvu dok smo mi krvarili po šumama. Treći put kada nas je svojim Dekretom gurnuo u čeljusti komunističke Udbe. Zbog svega toga, ne mogu da razumem Kraljeve potomke koji sada dolaze u Srbiju i nemuštim srpskim jezikom nas uveravaju u njihovu veliku ljubav prema nama i nepokretnoj imovini koja ih je ovde sačekala.

Odbijanje Draže Mihajlovića da se povinuje Kraljevom dekretu i odluka da četnici, bez ikakve pomoći sa strane nastave borbu, vodilo je četnički pokret u ćorsokak iz kojeg nije bilo izlaza. Brojne grupe četnika su našle izlaz u bekstvu preko granice. Većina je ostala u Jugoslaviji i neslavno završila.

Uzaludno je bilo obećanje Draže Mihajlovića na Trebavskom polju da će četnički pokret pobediti dok je govorio da je srpski narod “nebeski narod”. Nije ni sam verovao u to!

Danas sam i ja uveren da smo mi već tada zaista bili “nebeski narod”, predodređen da stvarno ceo ode na nebo.

Sećam se sa kakvim oduševljenjem našeg naroda iz Bosne su dočekani četnici iz Srbije i Crne Gore i sam Draža Mihajlović. Na smotri koju je vršio na Trebavskom polju izdvojili su nas mlađe iz svih jedinica i malo udešene predstavili Draži Mihajloviću. Ja sam stajao na čelu jednoga voda. Prišao mi je Draža, rukovao se sa mnom i pitao: “Odakle si, vojniče?” Odgovorio sam da sam iz Brčkog. Tada nam je rekao da ćemo sigurno pobediti. I danas mi u glavi zvone njegove reči: “Kralj nas je izdao...”.

Već te godine primetio sam da nešto ne štima u četničkom pokretu. Osećala se dezorganizovanost, odsustvo svakog političkog rada sa vojskom. Komandanti su dejstvovali svako za sebe. Komandant crnogorskih četnika, Pavle Đurišić, mimo dogovora je došao sa svojim četnicima i narodom koji je pošao sa njim u Bosnu i tamo imao neke pregovore sa ustašama tražeći da ga propuste prema Sloveniji i Italiji. Umesto obećanja ustaše su ih potukle do nogu, a samog Đurišića su skuvali u kazanu. Tako se pričalo.

Komandant pop Momčilo Đujić umesto da obezbeđuje zapadni front odlazi sa svojim četnicima u

Italiju. Sam Draža je izgledao umorno i bolesno i bespomoćno. Danas bih imao dosta zamerki na njegovo komandovanje. Međutim, imam puno uvažavanja zbog toga što nas nije napustio iako je imao mogućnosti da spase svoj život.

GRUPISANJE ČETNIČKIH JEDINICA U BOSNI

Prema planu vrhovne komande i Draže Mihajlovića sve četničke jedinice Srbije trebalo je da se prebace u Bosnu kako bi izvršili reorganizaciju i pripremu za prelazak u Srbiju. U to vreme jedinice ruske armije prešle su u Srbiju, forsirale Sremski front i produžile u Mađarsku.

Saglasno tom planu, jedinice Kraljeve garde sa oko 20 000 četnika, sa kojima se kretao i Draža, prešle su u istočnu Bosnu oktobra meseca 1944. godine iz pravca Mačve i stacionirale se u regionu Trebavskog polja. Štab je postavljen na Vlasici.

Tada je Draža po prvi put video četničke jedinice istočne Bosne i sa njima se oduševio. U tom vremenu pod komandom Keserovića, Kalabića i Račića prešlo je u Bosnu oko 20 000 četnika iz Srbije.

POKRET ČETNIČKE VOJSKE IZ BOSNE

Prema planu Vrhovne komande sve četničke jedinice su krenule 15. aprila 1945. godine u proboj ustaškog fronta na Levča polju koji je trajao vrlo kratko. Ovim probojem Draža je hteo da zavara pravac kretanja četničkih jedinica da bi odmah zatim pala komanda da se sve jedinice usmere na jug.

Posle okršaja na Levča polju, gde su četnici komandanta Tešanovića razbili ustaše, koje su prevarom pobili četnike Pavla Đurišića, on je ostao u tom regionu da štiti četničke jedinice sa severa.

Prvom kolonom koja se kretala levom stranom do Drine komadovao je komandant Račić sa Lekom Damjanovićem i vojvodom Radivojem Kerovićem. Ja sam se kretao u toj koloni. Desnom kolonom je komandovao komandant Dragutin Keserović, a srednjom kolonom je komandovao Kalabić.

Bilo je proleće, ali je po planinama bio veliki sneg. Teško smo se probijali. Odmah po polasku Leka me je poslao kod vojvode Kerovića sa porukom da u slučaju da dođe do nekih nepredviđenih situacija planiramo da se nađemo na Kraljevim vodama blizu Višegrada.

Čitavim putem smo morali prihvatati borbe sa neprijateljem što nas je dodatno iscrpljivalo. U kanjonu rečice Jezerica, koja se uliva u Neretvu, izgubili smo mnogo vojnika i brdskih konja sa municijom i teškim naoružanjem. Iako smo imali konje koji su priviknuti na bosanske litice, ništa nije pomoglo. Padali su u provaliju jedan za drugim. Kanjon je bio praktično neprolazan.

Videvši tu situaciju komandant Račić je izašao pred nas i silnim glasom od koga se kanjon tresao vikao: « Braćo, tamo kroz kanjon je sigurna smrt, a ovamo možda i život! Napred !!! »

Prvi je jurnuo napred ka litici sa koje su nas mitraljirali komunisti. Za njim je potrčalo nas nekoliko hiljada. U tom jurišu sa nadčovečanskim naporom, sa malo municije, gladni i neodeveni, uspeli smo da komuniste priteramo ka Drini. Međutim, jake komunističke snage dobro naoružane i potpomognute ruskim avionima razbile su nas potpuno. Bio je to pakao.

SLOM ČETNIČKOG POKRETA

U pet dana borbi do 13. maja 1945. godine plan vrhovne komande je propao, a sa njim i četnički pokret. Od pedesetak hiljada četnika ne verujem da je ostalo u životu desetak hiljada koji su bez ikakvog reda i organizacije bežali u raznim pravcima po planinama. Od poginulih i ranjenih se nije moglo na zemlju stati. Ranjeni su preklinjali da ih ubijemo. Ja nisam mogao to raditi. Nekolicini sam pomogao tako što sam im repetirao pištolj i stavio na grudi. Samo što sam se udaljio desetak koraka dalje začuo bi se pucanj kojim su sebi prekratili muke.

Mnogi su poludeli od tog užasa.

Više od dvadeset godina sam se tresao prisećajući se tog stradanja. Ne mogu da verujem da i ja nisam poludeo od toga. Ko zna možda će jednoga dana da mi glava prsne. Zato mi je teško da o tome pričam jer mi od te priče srce počne da lupa kao da hoće da iskoči iz grudi.

U tim borbama poginuo je i Dražin sin Voja koji je bio od mene stariji dve godine. Poznavao sam ga dobro. Bio je strašan borac. Imao je italijanski mitraljez "breda". Mogu slobodno reći da mu njegov otac nije bio ni do kolena kao vojnik. Posle sam saznao da je Draža sa Kalabićem preživeo tu borbu i da se sakrio u okolini Višegrada sa petnaestak ljudi.

Udba je Dražu zarobila negde marta meseca 1946. godine. Pričao mi je o tome Srpkio Medenica koji je bio sa Dražom i koji se spasao. On se potom krio po Majeveci sve do 1950. godine kada su i njega našli i ubili.

Posle sloma četnika na Zelengori, Dražu više nisam video.

Priča da je Dražu odao Kalabić meni nije prihvatljiva. To su izmislili udbaši. Sigurno je da je on poginuo kod Valjeva.

Tokom 1945. i 1946. godine od desetak hiljada preživelih četnika na Zelengori polovina je poubijana. Najviše je stradalo srbijanskih četnika koji nisu bili navikli na teške terene Bosne.

Nastala je surova potera za preživelim. Zasipali su nas sa letcima sa pozivom na predaju i sa obećanjem da ćemo biti slobodni. Mnogi su se odazivali na bačene letke iz aviona, ali umesto obećane slobode dobijali bi metak u glavu. Svi pokušaji četnika da se nekako domognu Srbije završavali bi se u reci Drini.

Ja sam se sa dvojicom četnika izvukao iz te zelengorske klanice i krenuo prema Višegradu i Kraljevim vodama, kako je bilo dogovoreno sa Radivojem Kerovićem i Lekom Damjanovićem. Sumnjao sam da ću Radivoja i Leku videti žive.

Kada smo došli na Kraljeve vode Radivoja i Leke nije bilo. Čekali smo tu nekoliko dana i najednom se Radivoje pojavio. Došao je sa pet četnika. Bili smo obojica presretni. Radivoje mi je tada rekao: « Marko, kada nismo tamo izgubili glavu nećemo je nikad izgubiti » .

Tu smo ostali jedno vreme pričavali situacije koje su nam se dogodile i onda smo krenuli prema Majevidici gde smo se osećali kao kod svoje kuće. Radovan je poreklom sa Majevice iz veoma ugledne porodice. Bio je izvanredan čovek i neustrašiv borac i vojskovođa. Volio me je mnogo, a za uzvrat ja sam ga cenio i voleo i kao čoveka i kao komandanta. Sve vreme je nosio bradu jer je on u činu vojvode i morao je da nosi.

Bio sam ubeđen da bi Radovan bez razmišljanja žrtvovao svoj život za moju glavu. Nije bilo dileme da i ja tako ne bi postupio.

Malo je bilo takvih komandanata koji nikada nisu vojsku predvodili na konju već su išli peške kao i sva vojska. U napad nisu pozivali komandom - Na juriš , već - Braćo, za mnom na juriš !

KAKO SAM ZA DLAKU IZBEGAO SMRT

Sa porazom na Zelengori četnički pokret je bio uništen. Sve dalje što se dešavalo bila je igra mačke i miša. Kako je vreme odmicalo mačaka je bilo sve više, a miševa sve manje. Ali i pored takvog odnosa snaga uspevali smo da izađemo kao pobednici u mnogim poterama koje su organizovane za nama. I tada nam je narod pomagao bezgranično. Imali smo uvek dobru informaciju o kretanju udbaša i milicije. Uvek smo uspevali da ih nadmudrimo. Nekada nismo mogli izbeći direktnu borbu, ali smo se izvlačili uz određene gubitke.

Sve vreme četnikovanja bio sam samo jednom lakše ranjen. Bio sam tada sa još jednim četnikom u nekoj šumi. On je pušio cigaretu naslonjen na jednu bukvu. Ja sam sedeo sa druge strane bukve. U jednom momentu iz neposredne blizine počeli su da pucaju. Ne čekajući ni sekunde obojica smo skočili u provaliju koja je bila ispred nas. Bacili su za nama bombe. Ja sam pao pored potoka u neko mulje, a ovaj drugi je pao u potok. Osetio sam da sam ranjen oko kolena, ali se nisam micao kao ni ovaj drugi. Ništa se više nije čulo, verovatno su oni mislili da smo mrtvi tako da nisu ni pokušali da nas traže.

Ujutro kada je svanulo ja sam uzeo mali kamičak i bacio na mog saborca, međutim on se nije micao. Posle sam bacio kamen dalje da proverim da li ima nekoga blizu. Kada sam ustanovio da nema nikoga polako sam ustao i video da je ovaj mrtav. Ustanovio sam da je on prvi padao u provaliju kada su oni bacili bombe za nama i kako sam ja padao posle njega, njega je bomba posle eksploziranja pogodila, a njegovo telo je mene zaštitilo.

Ja sam tada pažljivo izašao iz provalije i kada sam video da je teren slobodan uputuo sam se prema bazi. Obavestio sam njegovu rodbinu o pogibiji koja je zatim došla i odvezla ga kući gde su ga krišom sahranili.

NEUSPEŠNO HVATANJE VOJVODE KEROVIĆA

Udba i milicija su znali da nas pomažu srpski seljaci i veoma često su zbog toga obični seljaci bili mučeni, a takođe i ubijani. Vojvoda Kerović je znao za to i posebno nas je upozoravao da seljake ne dovedemo u tu opasnost.

Jedanput smo došli u kuću jednog domaćina kome je Kerović rekao da zakolje jedno jagnje i da ode u milicijsku stancu u Lopare i kaže omraženom komandiru milicije u Loparama da ga je vojvoda Kerović naterao da zakolje jagnje i da kaže komandiru kako ga on čeka u kući tog seljaka.

Kada je domaćin otišao mi smo skinuli ulazna vrata sa kuće i tako čekali kada će se milicija približiti. Inače se taj komandir milicije ponašao veoma grubo sa seljacima.

Komandir milicije je poslao grupu milicionera da uhvate vojvodu Kerovića, čijim hvatanjem bi on sigurno zaradio neko unapređenje. Grupa milicionera se približavala kući očekujući da ćemo ih mi prvi napasti. Međutim mi smo

strpljivo čekali da se oni približe kući što bliže. Nastala je igra živaca. Mi smo tiho i strpljivo čekali u kući, a oni su polako gubili živce i sve više se približavali. Kada su došli na petnaestak metara od kuće, mi smo bacili kroz otvorena vrata na njih nekoliko bombi i pojurili. Neki su uspjeli da pobjegnu. Posle tog neuspjeha u hvatanju vojvode Kerovića, komandir je bio smenjen i premešten iz Lopara.

UNAPREĐENJE KURIRA U KOMANDANTA

Jednom prilikom u 1945. godini za vreme ručka u šumi, komandant Kerović je izdao naredbu da ukoliko on pogine ili bude uhvaćen komandu preizimam ja. Malo sam se bunio obzirom da su sa nama bili i oficiri - jedan kapetan i jedan poručnik, a ja sam bio samo običan vojnik. Međutim, Vojvoda nije odustao od svoje naredbe. Razmišljao sam zbog čega je baš mene odredio. Onda sam se prisetio da sam mnogo puta pri proceni situacija imao predloge koji su se uvek pokazivali ispravnim. A ja sam opet veoma često video da su procene naših oficira bile pogrešne. Imao sam dara da se izvanredno snalazim i zapažam sve detalje. Poznavao sam odlično terene i znao da izaberem najbolje pravce kretanja. Nikada se nisam opuštao.

Nisam pušio niti pio, iako sam sa sobom uvek imao čaturicu sa rakijom za dezinfekciju ukoliko budem ranjen.

TELEGRAFISTA IZDAO DRAŽU?

Jednoga dana 1946. godine došao je neki kurir iz Srbije. Bila je to jedna žena koja je donela informaciju da sam ja, kao mlađi preživeli četnik, određen od Beogradskog

centra za spasavanje četnika iz Bosne da budem prebačen u Beograd.

Vojvoda Kerović se u početku nije složio sumnjajući u moguće provale, ali se ipak kasnije predomislio i ja sam krenuo sa pratiocem u Obrenovac.

Tako sam tigao u kuću vinara Pavlovića. Tu sam čekao petnaest dana da po mene dođu. Međutim, stigla je informacija da je došlo do provale i da je telegrafista bio zavrbovan od Udbe. Tako je prijavljivao njima ljude koji su prebacivani u Srbiju. Verujem da je baš preko tog telegrafiste otkriveno i mesto Dražino u Bosni. Posle toga mene su otpratili u Bosnu, a ja sam se vratio na Majevicu.

POGIBIJA RADIVOJA KEROVIĆA

Početkom 1946. godine neko je odao zemunicu gde je bio vojvoda Kerović.

Komunisti su opkolili to mesto i izvršili napad. Tu je dosta četnika izginulo i zarobljeno, ali je Vojvoda uspeo da se izvuče iz zasede.

Po rečima kurira koji je bio tada sa njim i koji je ostao živ, vojvoda Kerović videvši da ne može da se izvuče izvršio je samoubistvo kako živ ne bi pao u ruke komunista.

Komunisti, besni zbog toga, odsekli su njegovu glavu, nabili je na kolac i pokazivali je narodu kao veliki uspeh koji su postigli likvidirajući jednog od najpoznatijih četničkih vođa istočne Bosne, a i šire.

Pogibijom vojvode Kerovića ja sam izgubio sve nade i želju da tu i dalje ostanem. Čitavu 1946. i 1947. godinu tumarali smo razbijeni po Bosni, proganjani od komunista kao divlje zveri.

DRUGI DEO

MOJ ŽIVOT SA KOMUNISTIMA

U 1947. godini ostalo je veoma malo nas živih četnika u Bosni. Nisam siguran da nas je bilo više od hiljadu. Bilo je sve teže sakrivati se od gonjenja. Narod se sve više plašio da nas pomaže. Surovo su kažnjavali sve one koje su sumnjičili da sarađuju sa četnicima. Ostalo mi je ili da se ubijem ili da se nekako domognem Srbije i da se umešam među narod

Nas osamnaest rešili smo da se razdvojimo u tri grupe i da svi odemo u Srbiju raznim pravcima.

Moja grupa od šest četnika među kojima su bila tri Bosanca i dva Srbina sa Cera rešila je da pređe u Srbiju preko reke Drine, negde kod Lešnice, i da odatle idemo do Šapca. Morad da kažem da iako sam rođen u Čačku oduvek sam sebe smatrao Bosancem.

Uspešno smo se dokopali Drine i prešli na jednu veliku adu, gde smo ostali nekoliko dana radi ispitivanja terena.

Na rukavcu Drine, na srbijanskoj strani, bila je jedna vodenica. Ja sam pošao u tu vodenicu i tu sreo vlasnika koji mi je dao brašna i hrane. Video je da nisam sam i pretpostavio da smo četnici. Stekao sam poverenje u njega da nas neće izdati. Kada smo rešili da krenemo prema Šapcu on mi je objasnio put kojim bi trebalo ići.

Toga dana kada smo polazili on se nije pojavio u vodenici, samo nam je ostavio hrane da imamo za put.

Kretali smo se uz Drinu dok nismo došli do Save, a tada smo Savom išli dok nismo stigli do železničkog mosta

kod Šapca. Sakrili smo se u šumi, zakopali naoružanje koje smo imali, ali sa bombama oko pojasa se nismo rastajali.

Ujutro smo ustali i ja, kao najmlađi, krenuo sam u Šabac kako bih tamo kupio nešto za jelo i razmotrio mogućnosti da negde nađemo neki posao. Izašao sam na odbrambeni bedem na Savi i polako krenuo prema Šapcu.

Stigao sam volovska kola natovarena kukuruzom na kojima su sedeli i seljaci. Pozvali su me da i ja sednem u kola i rekli da oni idu u Šabac u mlin. Ja sam im rekao da treba da idem na pijacu.

Kada smo stigli kod mlina pokazali su mi gde je pijaca i rekli - ako završim posao mogu sa njima i da se vratim. Zahvalio sam se i otišao.

Na pijaci sam se iznenadio koliko je bilo hrane i drugih stvari. Kupio sam dosta proje i slanine, a jedna žena mi je poklonila torbu, kako bih mogao staviti u nju to što sam kupio.

PRVO PRIKLJUČENJE KOMUNISTIMA

Drugi dan sam opet otišao u Šabac. Video sam u Šapcu jednu grupu seljaka koja je stajala sa ašovima i lopatama. Zapitao sam ih da li oni negde rade. Rekli su mi da oni kopaju kanale pored Save i da mogu i ja da se prijavim u Vodnu zajednicu ako hoću da radim.

Otišao sam tamo i kada sam rekao da nas šestorica želimo da radimo, oni su nam potvrdili da možemo. Tada sam se ja vratio u šumu i saopštio šta sam uradio.

Sledećeg dana sam ponovo otišao u Vodnu zajednicu u Šabac gde mi je jedan Rus, inženjer Toniska i direktor Vodne zajednice dao i pare da kupim potreban alat.

Otišao sam na pijacu kupio alat za nas sve i na jedvite jade ga doneo do šume u kojoj smo spavali.

Javili smo se nekoj Seki, tehničarki, koja nam je pokazala gde se kopaju kanali. Nisam ni znao da se kopanje kanala vrši sasvim blizu šume u kojoj smo se smestili.

Pokazali su nam kako se mora kopati kanal i mi smo počeli da radimo. Nekoliko dana na kanal je dolazio jedan deda i posmatrao nas kako radimo, da bi jednoga dana pozvao mene i rekao da on vidi da mi nismo seljaci, kako smo rekli, obzirom da ne znamo da kopamo. Rekao mi je otvoreno da ja kažem mojim drugovima da beže što pre jer će biti brzo uhvaćeni od Udbe. Meni je predložio da ja ostanem na njegovu odgovornost.

Ja sam isto veče rekao njima šta je deda rekao. Trojica Bosanaca donela su odluku da se odmah vrate u Bosnu, a ostala dvojica su otišla u pravcu Cera, odakle su i bili poreklom.

Za nedelju dana Bosanci su bili likvidirani blizu Zvornika, a nisu bolje prošli ni dvojica sa Cera.

Kada je Udba dolazila u kontrolu na kanal pitali su mene ko sam i odakle sam. Deda im je odgovorio da sam ja njegov sinovac. Posle me nisu više kontrolisali. Pravi majstori u kopanju kanala videli su kako se ja mučim sa kopanjem i rekli mi da ja donesem njima moj alat. Oni su uzeli sebi moj alat, a meni dali njihov i pokazali kako treba da radim. Posle kratkog vremena ja sam se tako isprakovao da sam najbrže kopao kanal.

Kanali koje smo kopali bili su na površini široki jedanaest metara, duboki tri , a na dnu široki dva metra. Prethodno je trebalo da se izvadi sa korenom i ogromno drveće koje je raslo na toj širini i još po jedan metar sa obe strane kanala.

Naviknut da uvek pijem čistu planinsku vodu u Bosni, u Drenovcu sam morao da pijem vodu koja je bila nezdrava i od koje se svaki čas stomak kvario. Onda sam rešio da svaki dan ponesem na kopanje litar rakije sa kojom sam utoljavao žeđ kopajući po celi dan kanale. Kopao sam dnevno po dvadeset-trideset kubika, radeći i noću i zimi.

Kada je nastupila zima 1947. godine ja sam prešao iz šume da stanujem kod Živana u Drenovcu, gde sam ostao do marta 1948. godine. Prešavši kod Živana, ja sam svo svoje naoružanje preneo u njegovu kuću i dobro ga sakrio na tavanu. Bombe sam uvek nosio sa sobom i od njih se nisam nikako odvajao ni kada sam radio na kopanju kanala.

UČEŠĆE U PET SAVEZNIH RADNIH AKCIJA

Aprila 1948. godine otišao sam na omladinsku radnu akciju na auto-put kod Spačvanskih šuma i vratio se sa udarničkom značkom.

Maja 1948. godine otišao sam na omladinsku radnu akciju na auto put kod Rume i vratio se sa udarničkom značkom.

Juna 1948. godine otišao sam na radnu akciju na auto-put kod Pećinaca i kao istaknuti udarnik bio određen da idem u «specijalnu brigadu » koja je trebala da ide na radnu akciju u Bugarsku.

Ni tada me sreća nije napustila.

Poznavao sam kapetana Obrena Šašića vojnog instruktora na radnim akcijama. Tako sam ga pitao šta znači ovaj nesporazum sa Staljinom. On mi je tada rekao da će mi nešto reći, ali da o tome nikome dalje ne pričam. Rekao mi je da vodim računa u slučaju da me neko pita da li sam za Tita ili Staljna i obavezno kažem da sam za Tita.

Uskoro su se u našem logoru pojavili kamioni «džemsovi». Nas su postrojili i prišao nam je oficir koji je svakog ponaosob pitao da li smo za Tita ili za Staljina. Kada je mene pitao ja sam rekao da sam za Tita. Svi koji su rekli da su za Tita ostali su u stroju, a ovi drugi su utovareni u « džemsove » i odvedeni u nepoznatom pravcu. Nikada više ih nisam video.

Ubrzo je i «specijalna brigada » rasformirana.

U julu i avgustu 1948. godine otišao sam na radnu akciju u Železnik, gde smo radili na izgradnji nove fabrike Ivo Lola Ribar. Kao udarniku predložili su mi da ostanem u Železniku i izučavam strugarski zanat, a kasnije da ostanem u fabrici da radim.

Počeo sam izučavanje zanata, ali sam se predomislio i izrazio želju da se vratim u Drenovac.

Tako sam i učinio. Vratio sam se u selo i opet stanovao u Živanovoj kući.

SLUŽBENIK SRESKOG ODBORA ŠABAC

U novembru 1948. godine, kao učesnik u više akcija i nosilac više udarničkih znački, dobio sam poziv da se javim u Sreski odbor Šapca.

Uplašio sam se tog poziva.

Kada sam došao u Sreski odbor saopšteno mi je da sam kao dobar omladinac primljen u Sreski odbor na mesto mlađeg komercijalnog referenta i da ću raditi na prinudnom otkupu od seljaka.

Nisam mogao nikako izvrdati od predloga, prihvatio sam i počeo da radim. Odmah su mi dali i službeni pištolj. Tražili su mi da napišem biografiju. Napisao sam svoju biografiju u kojoj sam naveo da sam rođen 1931. godine, a ne 1927. kako bi smanjio godine starosti. Napisao sam da je moj otac Marković Milenko iz Brčkog i da ništa neznam o njemu i porodici.

Nisam bio svestan koliku sam grešku napravio kada sam rekao da je otac iz Brčkog. Oni su naknadno proverili i ustanovili da je moj otac poznati četnik Koste Pećanca, za koga ne znaju gde je sada.

Ipak, očevo ime nije zasmetalo ostaloj braći u njihovoj karijeri pošto se Milenko dolaskom u Loznicu distancirao od četničkog pokreta.

Dobijena karakteristika za moga oca kao i slabi rezultati koje sam imao na terenu, bili su dovoljni da me jednoga dana pozovu na partijski sastanak u Sreski odbor.

Očekivao sam da može da mi se desi svašta. Poneo sam sa sobom oružje i bombe i otišao na taj satanak.

Atmosfera je bila vrlo čudna. Počeli su sastanak o mome pitanju govoreći da su za mene veoma loše činjenice zbog aktivnosti moga oca, a nisam pokazao ni rezultate u otkupu. Tada je ustala jedna veoma uticajna žena, neka Nada iz Sreskog odbora i uzela me u zaštitu govoreći svima da oni nemaju pravo da mene cene po tome ko mi je otac, već po tome kakav sam ja i kako sam se pokazao u radu na akcijama i kopanju kanala.

Posle njene diskusije sastanak je završen. Ja sam nastavio da radim, ali sam morao svakoga dana da idem u Udbu i da pišem biografiju. Nakon 55 dana pisanja biografije, više nisam hteo da pišem i rekao sam im da mogu sa mnom da rade šta hoće. Ja više biografiju neću pisati.

Za vreme mog rada na kanalu kao i na radnim akcijama upoznao sam jednog mladog udbaša, Obrena Šašića, koji je stalno nastojao da se sa mnom druži. Ja sam bio uveren da on mene "obrađuje", te sam ga stalno držao na odstojanju. Međutim, kasnije se pokazalo da su moje sumnje bile neosnovane. On je iskreno mene doživljavao kao druga što je pokazao u nekim vrlo delikatnim situacijama u kojima sam se našao. On je mene odmah obavestio da je loša karakteristika došla za mog oca i čak mi pomogao da zajedno dođemo do tog dokumeta i isti uništimo. Dao mi je i jedan lep beli pištolj govoreći - neka mi se nađe.

Ja sam uzeo taj pištolj i držao ga sve vreme kući pod jastukom.

DVE GODINE ZATVORA PO USMENOJ PRESUDI

Nakon devet meseci rada u Sreskom odboru, negde avgusta 1949. godine, noću je došla milicija u kuću i pretresla sobu gde sam spavao. Našli su mi taj pištolj pod

jastukom. Nisam rekao ko mi je taj pištolj dao, već sam rekao da sam ga ja kupio od nekih nepoznatih ljudi.

Odveli su me u zatvor i dali jedan papir sa ispisanim tekstom i tražili da potpišem. Rekli su mi ako isti ne potpišem - da ću se loše provesti. Razmislio sam malo i rešio da papir potpišem ne čitajući šta u njemu piše. Znao sam da tamo mnogo manje piše od onog što je moglo pisati.

Čim sam ga potpisao oni su me stavili u zatvor. Posle kratkog vremena saopštili su mi da sam osuđen na dve godine zatvora zbog posedovanja oružja bez dozvole.

Presudu nikada nisam očima video.

Odveli su me u zatvor u Beograd. Tu sam radio na izgradnji zgrade SUP-a u ulici "29. novembra", zatim sam sproveden u Požarevac, a odatle u Bor, gde sam radio u rudniku bakra.

Bio sam jedan od najdisciplinovanijih zatvorenika i dobar radnik u rudniku tako da sam ubrzo dobio status slobodnjaka i mogao sam da izlazim u grad. Tome se baš i nisam radovao pošto sam izlazio sa zatvorenicima koji su najviše vremena provodili po kafanama pijući i igrajući među sobom karte. Milicija je uvek spremna bila na ulici da interveniše pošto su uvek međusobne tuče visile u vazduhu. Morao sam da sedim sa njima kako me ne bi ubili zbog izdvajanja. Uvek sam, iako ne pijem, naručivao za njih po nekoliko tura pića i uglavnom na to trošio sve zarađene pare koje sam primao za kopanje rude.

IZLAZAK IZ ZATVORA

Nakon 15 meseci ponovo su me vratili u Požarevac gde mi je saopšteno da sam oslobođen daljeg izdržavanja kazne. Uputili su me potom u Drenovac u mesto gde sam i

uhapšen. Dali su mi Objavu po kojoj sam se morao javiti Udbi u roku od 24 sata po dolasku.

Stigavši u Šabac ja sam već bio bolestan pod jakom temperaturom. Krenuo sam prema Drenovcu, ali nisam mogao dalje da idem te sam svratio u jednu kolibu čiju sam vlasnicu znao. Tu sam legao na slamu i onesvestio se. Ležao sam tu ni sam ne znam koliko kada je došla vlasnica, Radojka Šobić, zbog krmače koja se tu prasila i našla me onesvećenog u slami. Osvestila me je i rekla da će ona čim padne noć doći po mene i odvesti me njenoj kući. Tako je i bilo.

Ona je došla i odvela me svojoj kući gde su živela i njena dva deteta. Muža nije imala. Ona me je lečila tri meseca sakrivajući me pod krevetom u sobi u kojoj su svi živeli. Kada sam prezdravio ja sam zajedno sa njom otišao u Udbu gde je ona ispričala gde sam ja bio protekla tri meseca. Oni su joj poverovali jer je ona bila iz komunističke porodice koja je uživala ugled kod novih vlasti.

Od februara 1951. do oktobra 1953. godine ja sam živeo u Radojkinoj kući. Radio sam na kopanju kanala i od toga izdržavao Radojku i njeno dvoje dece. Pored kopanja kanala obrađivao sam i zemlju koju je Radojka imala.

ODLAZAK U VOJSKU NOVE JUGOSLAVIJE

Novembra meseca 1951. odlazim na odsluženje vojnog roka KNOJ-a od dve godine. Počeo sam služenje u Sinju gde sam prošao obuku. Vrlo brzo su zapaženi moji dobri rezultati obuke tako da sam od strane komandanta postavljen na vrlo poverljive poslove u štabu. U Sinj je ubrzo stigla i moja negativna karakteristika zbog oca, tako

da sam ubrzo pozvan u 12. odeljenje da razjasnim svoju prošlost koja im je bila nejasna.

Kada sam došao na razgovore u 12. odeljenje pojavio se tu i moj komandant puka, koji me je pitao šta ja tu radim. Kada sam mu rekao zbog čega sam pozvan on je uzeo papir od oficira pročitao ga i odmah pocepao, rekavši oficirima bezbednosti da me više ne zovu i da bi bilo dobro da imamo više vojnika takvih kao ja.

Iz Sinja sam prekomandovan u Tuzlu. Moja jedinica je imala, između ostalog, i obavezu da u sadejstvu sa Udbom hvata odbegle četnike po šumama.

To mi nikako nije odgovaralo pošto sam se plašio da ne dođem u priliku da sretnem ljude koji bi me prepoznali.

Kako sam i u Tuzli pokazao odlične rezultate odredili su me da držim političku nastavu vojnicima. Taj angažman mi je dobro došao jer sam bio oslobođen obaveze da idem u poteru za četnicima.

Ali, jednoga dana došla je i ta naredba. Čitava četa dobila je zadatak da sadejstvuje sa Udbom u pretragama šuma. Tako sam i ja morao da krenem na taj zadatak.

Rasporedili smo se po širini i išli u trojkama. Ja sam išao sa mojim komandrom Sotirovskim i četnim starešinom Mađarom, Imre Sabom. Išli smo tako po šumi koju sam ja odlično poznavao.

U jednom trenutku, dok smo se opušteno penjali uz brdo, čuli smo komandu – “Stoj!” Kada smo digli glavu prema brdu, ja sam se zaprepastio kada sam video četnika koga sam dobro znao. Svi smo stali kao ukopani sa rukama spuštenim i karabinima oko vrata. Četnik se obratio Sotirovskom po imenu i rekao: “E, moj Sotirovski. I ja i ti smo nadrljali. Mi vama nećemo ništa jer znamo da ste vi vojska KNOJ-a, ali bih vam preporučio da nas više ne

tražite”. Pitao je onda Sotirovskog ko ide iza njega. On je odgovorio da ide vojnik, a iza njega četni starešina.

Onda su četnici zabacili oružje o rame, mirno se okrenuli i nestali u šumi. Mi smo ostali i dalje kao ukopani. Meni su se noge tresle od pomisli da me je on mogao prepoznati. Pošli smo zatim malo više do hlada, seli na zemlju i tako sedeli dugo vremena bez razgovora. Tada je Sotirovski zapitao Mađara da li je saglasan da o ovome što se desilo ne piše u izveštaju. On se saglasio. Pitajući i mene da li sam saglasan, ja sam rekao da jesam. Na to je Sotirovski rekao da je njegova glava sada u našim rukama, pa ako hoćemo možemo je imati.

Po povratku u kasarnu napravio je Sotirovski izveštaj da nikoga nisu našli.

U tuzlanskom garnizonu preživio sam još jedan događaj. Naime, radeći u komandi garnizona često su u susedne kancelarije dolazili udbovci, sedeli i tu pili. Stresao sam se kada sam jednog dana čuo jednog od njih da pominje moje ime. Pitao je nekoga od njih : « Šta se desilo sa majevičkim četnikom Markom ? Nestao je kao u zemlju da je propao ».

Kada sam čuo te reči pomislio sam da li da sledeći put kada dodju uzmem bombe i da ih sve poubijam, pa da i sa sobom završim ? Međutim, prevladala je i kod mene želja za životom, te sam od te ideje odustao.

Posle Tuzle prekomandovan sam u Bosiljgrad na granicu sa Bugarskom. Brzo sam stekao naklonost starešina mojom snalažljivošću u izvršavanju zadataka na karauli tako da su me prebacili u komandu u Bosiljgradu kod komandanta puka Radovića.

Komandir čete imao je sestru koja je sa njim živela i dolazila je sa njim i na karaulu gde sam je upoznao. Nije mi dala mira. Stalno me je čekala. Terao sam je od sebe

strahujući da ne navučem neku bedu sebi. Međutim ona je bila uporna, čak je i od brata tražila da me dovede kući.

Nekoliko puta me je on vodio sa sobom kući i stalno se raspitivao s kim ja živim. Jedva sam se otarasio nje.

Nekoliko puta su me predlagali za članstvo u Savezu Komunista, ali sam uvek vešto eskivirao da se učlanim računajući da će mi to biti otežavajuća okolnost u čuvanju tajne o mojoj četničkoj prošlosti.

Kada sam demobilisan komandant Radović me je zadržavao da ostanem u vojsci, ali ja nisam to hteo. On je nekoliko puta zvao vojni odsek u Šapcu i obavezivao ih da moraju da mi nađu adekvatan posao. Ja sam to svaki put otkazivao, jer sam se bojao tih sredina u kojima su stalno čačkali po mojoj prošlosti.

Ubrzo je došlo vreme da idem kući. Unapredili su me u čin razvodnika, a u vojnu knjižicu upisali sledeću karakteristiku: «Kao vojnik je odličan, snalažljiv, samoinicijativan, skroman dobar i pošten do krajnosti. Vojno-stručnu i političku nastavu savladao - odlično. Naređenja izvršava tačno i na vreme. Pravilno se odnosi prema starešinama i vojnicima. Kažnjavan - nije. U radu se zalaže i pokazuje naročito interesovanje. Vojna pošta br.4775, broj 912 od 10.9.1953. god. »

POVRATAK U DRENOVAC

Po povratku iz vojske u Drenovac, oktobra meseca 1953. godine, nastavio sam da živim sa Radojkom i njenom porodicom. Više puta Radojka mi je predlagala da odem iz Drenovca da potražim svoju familiju i nađem neki drugi posao obzirom na moje škole. Rekla je i da ja njoj ne dugujem ništa.

Počeo sam o toj ideji razmišljati. Bio sam spreman i da krenem. Međutim, desi se tragedija. Radojkin sin pogine u « Matrozu » u Sremskoj Mitrovici od struje. Radojka se posle toga razbolela i ja sam doneo odluku da nigde ne idem da bih ja sada njoj pomogao kao što je i ona meni pomogla kada mi je spasila život.

Sudbina je htela da svoj život vežem sa Radojkom koja je bila starija od mene 13 godina. Nikada nije pokazala ljubomoru prema drugim ženama koje su se vrtele oko mene. Čak je znala da mi sama namesti priliku sa nekom ženom iz sela koja bi zbog mene dolazila u našu kuću. Govorila bi mi: « Dragoslave idi u sobu i sredi tu ždrebicu, a ja ću da kuvam kafu u kuhinji ».

Mnogo mi je Radojka pomagala u poslu oko svinja. Priskakala mi je u pomoć da istovaram džakove, čistila obor kad mene nije bilo. Bila je izvanredna domaćica, spremna uvek da lepo primi goste. Žao mi je njenoga sina koji je poginuo pod dosta čudnim okolnostima. Da je ostao živ ja bih sa njim čudo napravio i stvorio čoveka kakvom ne bi bilo ravnog u Drenovcu.

Imao sam nekoliko prilika da zasnujem svoju porodicu sa meni odgovarajućim mlađim devojkama. Seka, normirka na kopanju kanala, dugo vremena je gajila nadu sa mnom, međutim ja nisam napuštao Radojku i ni danas mi zbog toga nije žao. Radojka je znala moju prošlost, mada ne baš u detalje. Svo oružje koje sam ja sakrio u Živanovoj

kući, dok sam kod njega stanovao, Radojka je po mojim instrukcijama krišom izvadila iz skrovišta i prenela kod nje u kuću. Bila je prava baba-hajduk.

PRONALAZENJE FAMILIJE

Godine 1993. Radojka je umrla. Pred samu smrt zaklela me je da moram da potražim svoju familiju ubeđujući me da su oni sigurno živi.

Nisam tada još bio spreman da tražim familiju. Nešto mi je govorilo da nije vreme da izlazim iz “ljušture” u koju sam smestio svoju prošlost.

Onda sam 1995. ocenio da je komunizam na izdisaju i krenuo u traganje za familijom.

Išao sam u Brčko, ali nisam našao nikog. Odlazio sam po nekim informacijama i u Maribor i tamo ništa nisam našao. Onda sam otišao u Čačak i krenuo u selo Atenicu na obroncima planine Jelice odakle je rodnom moja majka Radosija. Išao sam peške i kako sam se penjao uza stranu osetio sam da su mi koraci sve duži, ali mi je sve više ponestajalo snage. Kada sam naišao na jednu kuću sreo sam jednoga čoveka koji je sedeo na klupi i zamolio čašu vode. Pitao sam ga da li u selu ima neki stariji čovek sa kojim bih hteo da porazgovaram. On mi je rekao da je njegov otac dosta star i da ima skoro 91 godinu. Pozvao je oca, koji je došao i seo sa nama na klupu.

Taj starac po imenu Radovan potvrdio mi je da je njegova sestra Radosija bila udata za Milenka Markovića i da je ona imala četiri sina. Jedan od njih je Negoslav koji je tu u svojoj vikendici. Odmah su pozvali Negoslava sa kojim sam se pozdravio i zamolio sam ga da mi odgovori na nekoliko pitanja vezanih za njegov boravak u Brčkom.

Odgovarajući mi na pitanja Negoslav je jednog momenta skočio sa klupe i viknuo: “Pa, to si ti, Dragoslave!”

Odmah je rekao da idemo njegovoj kući gde je bila i njegova supruga Nada i ćerka Mirjana. Kada smo došli kući on je pitao Nadu da li zna ko sam ja. Nada je odgovorila da ne zna. Kada je Negoslav rekao: “Kako ne znaš, pa to je Dragoslav”, Nada se odmah onesvestila i pala na pod.

Nastala je frka da se Nada povrati i posle kraćeg vremena sve je bilo u redu. Ispričali smo se, a tada sam saznao da si ti, Djordje, u Moskvi. Odmah smo te pozvali telefonom, ali nismo mogli da te dobijemo.

Žao mi je što nisam zatekao žive Jovanku, Miroslava i Borislava. Ipak sam presretan što sam vas našao, pa sada mogu zadovoljan otići sa ovoga sveta. Sada vidim da smo sve vreme mog tumaranja i skrivanja bili blizu jedan drugoga. Miroslav, kao oficir bezbednosti sa službom na vršačkoj granici, a zatim i kao pukovnik, zamenik komandanta garnizona u Šapcu, bio je udaljen samo devet kilometara od mene. Ispostavilo se da smo imali i zajedničkih poznanika u Šapcu. Negoslav je sve vreme živeo u Čačku, a ti sa Jovankom u Loznici. Bili smo tako blizu, a tako daleko!

REKAPITULACIJA PROMAŠENOG ŽIVOTA

Kada sve sada saberem, bilans moga života je negativan:

Dao sam 6 godina moje mladosti besplatno sa uverenjem da činim časno delo braneći nezaštićeni srpski narod u istočnoj Bosni i rizikujući svakodnevno sopstveni život. Pokazalo se da sam to uzaludno radio.

Osetio sam malo mladalačke radosti na pet provedenih radnih akcija nove Jugoslavije sa kojih sam donosio samo udarničke značke.

Besplatno i pošteno sam odslužio dve godine u vojsci nove Jugoslavije.

Besplatno sam kao zatvorenik radio 15 meseci na izgradnji zgrade SUP-a u Beogradu i kopao rudu u rudniku Bor, po presudi koju nisam ni video. U osnovi osude bio je pronađen neprijavljeni pištolj koji sam dobio na poklon od, sada mogu reći, druga udbaša Obrena Šašića. Nisam ja zatvoren zbog tog pištolja već zbog očeve četničke prošlosti i mojih slabih rezultata u sreskom odboru na otimanju poreza od seljaka. Sreća je moja da nisu uspeli da saznaju moje učešće u četnicima. Tu sam izašao kao pobednik.

Za pokazani udarnički i besplatan rad na radnim akcijama bio sam nagrađen od nove vlasti “visoko kotiranim poslom” u Sreskom odboru Šapca - na otimanju hrane od osiromašenih seljaka.

Sa petnaest godina kopanja kanala, odbrambenih bedema na Savi, krčenja šuma i vađenju šljunka, stotine hiljada kubika sam preturio svojim rukama. Danas vidim da je taj rad bio uzaludan. Kanali su zatrpani i van funkcije. Bar sam tim radom prehranjivao sebe i usvojenu porodicu.

Sa velikim entuzijazmom i ljubavlju uložio sam mnogu truda u savremeno odgajanje svinja, postizao sam dobre rezultate. Na žalost, više nemam ni snage da radim posao koji mi pored ljubavi, u poslednje vreme, donosi samo gubitke.

Ostao sam bez svoga poroda, ali su zato tu Negoslav i Đorđe i njihova deca.

Nikada i nikome ne bih pozeleo da prođe mojim životnim putem, ako to već nije prokleta sudbina srpskog naroda koji nije izvukao nikakvu pouku i samo posle

pedesetak godina proizveo novo samouništenje. Ja, prosto, nisam imao prava na pogrešan potez i zato sam, valjda i prošao kroz sve to, sačuvavši glavu. |

Eto, to je bio moj čitav život.

Rekao sam ti, Đorđe, da je bolje da ne pričam o svojoj prošlosti, koja nema skoro ničega lepog, kao što je i ova sadašnjost koja ne obećava ništa dobro. Sa 3500 dinara penzije, sa ovom praznom kućom i praznim oborom, stvarno se osećam kao deo “nebeskog naroda”, kako nam je nekad govorio Draža Mihajlović. Znam da mi je vreme da idem na obećano srpsko nebo. Šta je, tu je!

Zadovoljan sam da sam ti udovoljio želji da čuješ moju životnu priču, moju tajnu i moju sudbinu. Očekujem, da i ti i Negoslav ispričate vaše priče, koje su sigurno interesantne i poučne za vaše i moje pokoljenje koje će ostati posle nas. »

Drenovac, proleće 2006. godine

POSTSKRIPTUM

Dragoslav je umro 29. oktobra 2006. Sahranili su ga
brat Negoslav i polubrat Djordje Marković, koji je ovo
sećanje zapisao.

